Przegląd Archeologiczny T. 5, R. 15-16, Z. 2-3 (1935-193670), pp. 200-202

Władysław Kasiński.

Przemysł tardenoaski na stanowisku wydmowem pod wsią Ciołki, pow. brzeziński.

L'industrie tardenoisienne de la station sur dune de Ciołki, arrondt. de Brzeziny.

Z 50 rycinami. — Avec 50 figures.

Na północ od wsi Ciołki (pow. brzeziński), w odległości około 300 metrów, wśród podmokłych łąk, znajduje się niewielka wydma piaszczysta, wznosząca się kupowato, bezpośrednio nad podmokłemi łąkami. Od strony południowej i wschodniej niewielka kotlina deflacyjna, odsłaniająca piasek biały z drobnym żwirkiem. Od strony północnej część wydmy jest dość wysoka, miejscami utrwalona całemi zwałami ortsztynu, bardzo twardemi. W części południowo-zachodniej również mała kotlinka deflacyjna, utrwalona częściowo przez roślinność.

Zabytki kulturowe spotkałem w skupieniach (2). W skupieniu drugiem wyroby krzemienne leżały równomiernie rozrzucone na powierzchni około 40 m^2.

Spoczywały one przeważnie w białym piasku, z drobnym żwirem, który stanowi podłoże wydmy, oraz w dolnym piasku wydmowym barwy rdzawożółtej. Pozatem kilka wyrobów na powierzchni warstwy ortsztynowej.

Skupienie drugie dostarczyło wyłącznie charakterystycznych wyrobów przemysłu tardenoaskiego zapewne górnego. W skupieniu tem ceramiki nie znalazłem. Jedynie poza obrębem występowania narzędzi i odpadków tardenoaskich znalazłem 1 ułamek niezdobiony kultury puharów lejkowatych i kilka ułamków ceramiki z ukośnie ściętym kołnierzem i listwą pod krawędzią na granicy z brzuścem.

Skupienie pierwsze, oddzielone od drugiego terenem jałowym w pozostałości kulturowe i partją wzgórz słabo rozwianych porośniętych trawą, dostarczyło 2 grocików sercowatych, oraz dość znacznej ilości ceramiki z ukośnie ściętemi krawędziami kształtu tulipanowego. Ułamki tego typu stale spotykałem na tem stanowisku w próchnicy, występującej tu na powierzchni deflacyjnej.

W niniejszem rozpatruję tylko zawartość skupienia drugiego, które dostarczyło wyrobów tardenoaskich.

Ogólna zawartość stanowiska rozpatrzona będzie i omówiona szczegółowo w obszernej pracy, którą przygotowuję p. t. „Badania nad osadnictwem epoki kamiennej w województwie łódzkiem".

W skupieniu wyłącznie krzemieni brak zupełnie zdecydowanych form paleolitycznych czy neolitycznych. Brak tu zupełnie długich skrobaczy wiórowych, grocików trzoneczkowych, typowych paleolitycznych rylców czy ostrzy wierzbowatych, natomiast cały inwentarz składa się z drobnych rdzeni bardzo typowych dla przemysłów tardenoaskich, drobnych wiórków, bardzo drobnych odłupków, minjaturowych ostrzy, drobnych skrobaczy, t. zw. oskrobywaczy, grocików dłutowatych, wiórków z drobnym retuszem. Drobne wióry mają szczerby przykrawędne drobne, natomiast większe raczej powierzchniowe, trochę nieregularne.

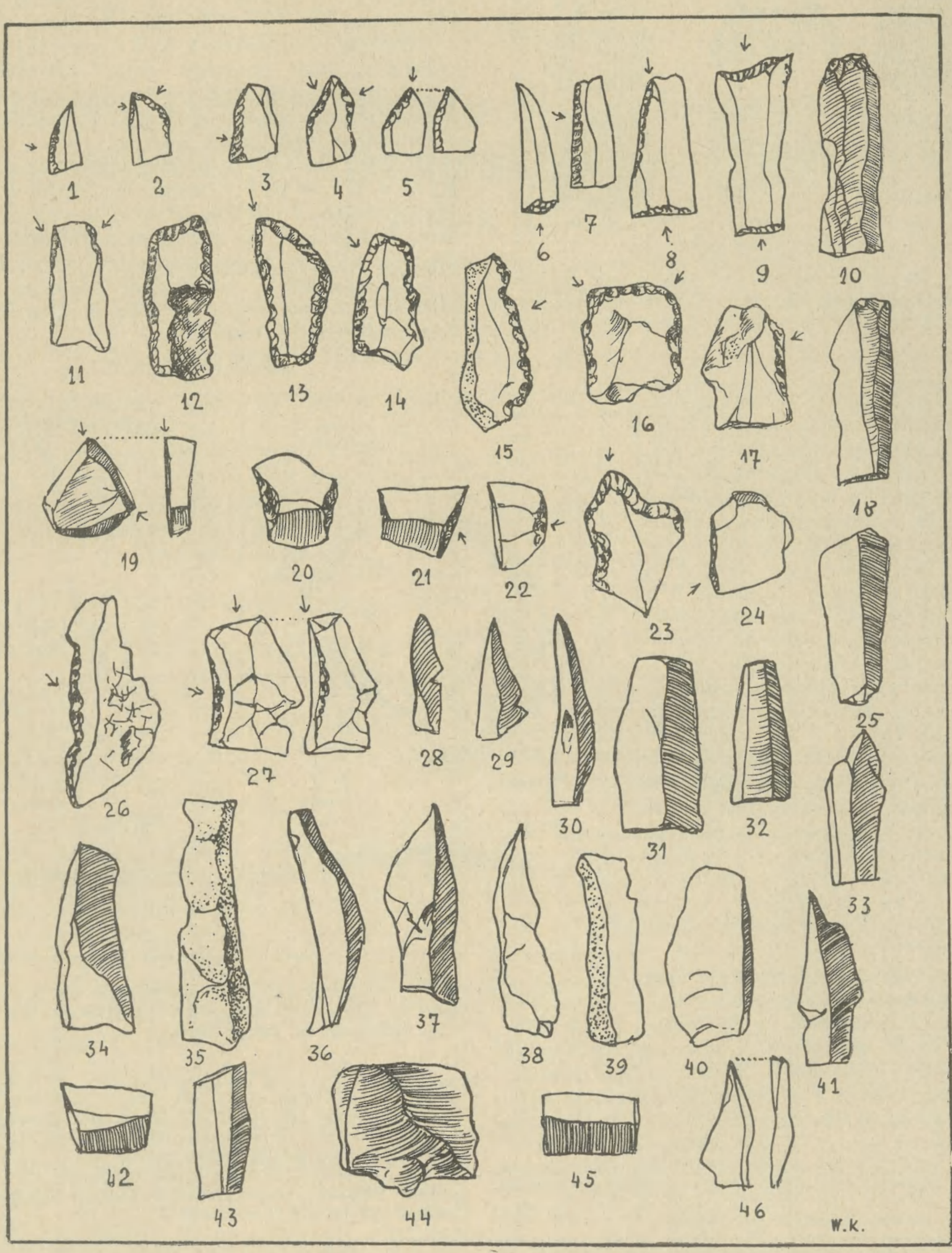
Cały zespół przemysłowy uważam za czysty tardenoaski. Wyroby wykonane w większości z ciemniejszej odmiany surowca woskowo-czekoladowego. Odłupki, okrzeski i wiórki bardzo liczne z surowca narzutowego bałtyckiego.

Z tego ostatniego wykonane są wszystkie rdzenie. Kilka okazów dość silnie spatynowanych, kilka posiada szary nalot szczególnie widoczny u okazów z surowca woskowo-czekoladowego (górno-astarckiego)[1].

Surowiec narzutowy bałtycki. 7 rdzeni. Jednopodstawowy rdzeń do wiorów, foremny, z zachowaną częścią kory z jasnej odmiany surowca narzutowego bałtyckiego (ryc. 47), rdzeń wykonany z naturalnego narzutowego okrucha, do wiórów, kolor krzemienia ciemny (ryc. 48). Jednopodstawowy rdzeń do wiórów i odłupków z masy krzemiennej koloru szarego (ryc. 49). Fragment rdzenia do wiórów i odłupków z partją kory białej, barwa ciemna jak surowca nadbużańskiego. 2 rdzenie do wiórów i odłupków, barwa krzemienia szara. Rdzeń silnie spatynowany do odłupków. Fragment rdzenia popękanego, przepalonego.

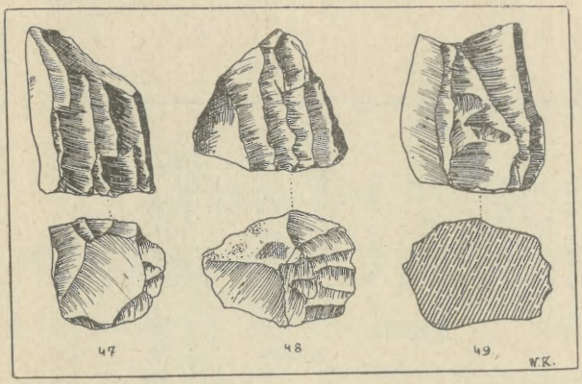
252 wióry, fragmenty wiórów, odłupki drobne i fragmenty odłupków. 5 drobnych ostrzy wiórowych, przeważnie we fragmentach (ryc. 1—5), drobny wiórek z załuskaną podstawą (ryc. 6), surowiec narzutowy-bałt., 2 fragmenty narzędzi igiełkowatych (ryc. 7, 8) surowiec górno-astarcki, wiór z załuskanemi ukośnie i poziomo końcami (rys. 9). 17 wiórów i fragmentów wiórów (rys. 10, 18, 25, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40,

[1] Stefan Krukowski. Pierwociny krzemieniarskie górnictwa, transportu i handlu w holocenie Polski. Część II. Wiadomości Archeologiczne. VII. 1922. str. 47.

Ryc. 1—46. Ciołki, pow. brzeziński. Stan. I. Wyroby krzemienne przemysłu tardenoaskiego. W. n. — Fig. 1—46. Ciołki, arrondt. de Brzeziny, (voïevodie de Łódź). Station I. Outils en silex de l'industrie tardenoisienne. Gr. nat.

BIBLIOTEKA Ireny i Ludwika SAWICKICH

Ryc. 47—49. Ciołki, pow. brzeziński. Stan. I. Rdzenie krzemienne. W. nat. — Fig. 47—49. Ciołki, arrondt. de Brzeziny. Station I. Nucleus en silex. Gr. nat.

41, 43), 5 narzędzi wielorakich, przeważnie grubych (ryc. 11, 12, 13, 14, 15), skrobacz odłupkowy, z partją kory (ryc. 16), skrobacz kształtu kaczego dzioba, silnie spatynowany (ryc. 17), rylec odłupkowy, wykonany zapewne z odłupka skały osadowej (?) barwa szara (ryc. 19), 2 grociki dłutowate (ryc. 20, 21), fragment wióra z załuskaną podstawą (ryc. 22), 4 narzędzia amorficzne (ryc. 23, 24, 26, 27), 2 złamane wióry przygotowane zapewne do wyrobu grocików dłutowatych (ryc. 42, 45).

Przemysł tardenoaski z Ciołek posiada najbliższe analogje w materjałach krzemiennych tardenoaskich okolicznych stanowisk wydmowych: (Wrzask [Zagłoba] stan. 1 pow. brzeziński, Placydów I, pow. łódzki[2]), Zgierz III, pow. łódzki).

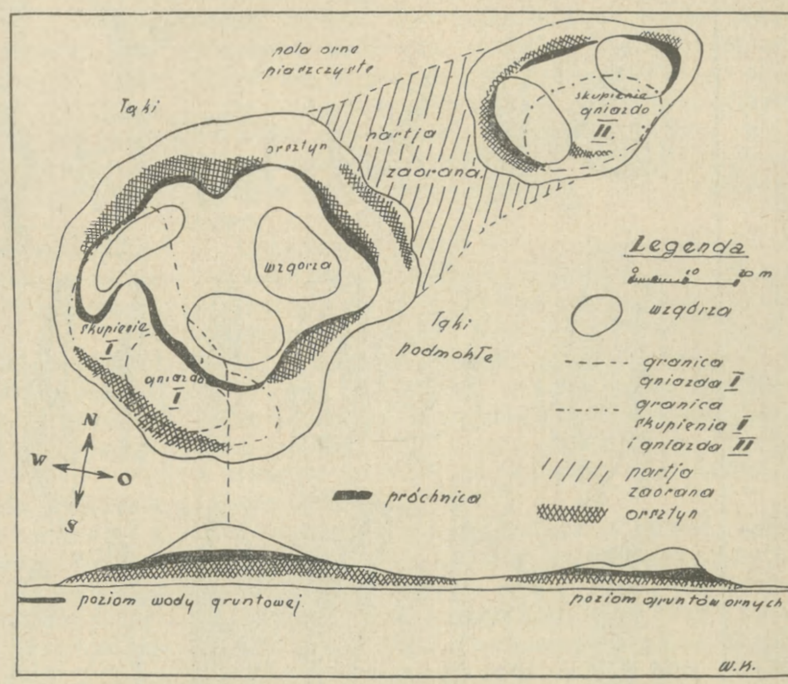
Nieco odleglejsze analogje dają się zauważyć w inwentarzach stanowisk tardenoaskich na Podlasiu: Słochy Annopolskie „Czerwony Borek" skupienie III, XI[3]), Słochy Ogrodniki, pow. bielski[4]), w Wielkopolsce: Bydgoszcz-Czersko Polskie[5]), Maj. Sarnowa, pow. rawicki[6]), w Małopolsce: Beszowa, pow. stopnicki[7]), Ossówka, pow. stopnicki[8]), na Śląsku: Klein Vorwerk, pow. Głogów (Glogau)[9]) stan. 8 i inne.

Materjał ze stanowisk w Beszowej i Ossówce, pow. stopnicki został przemieszany z innemi przemysłami, występującemi na tych stanowiskach, przeto analogje wydzieliłem na podstawie pojedyńczych okazów.

Częściowe inwentarze krzemienne stanowiska Klein Vorwerk i innych na Śląsku Dolnym (Gr. Vorwerk i Mielice (Militsch), zaliczyć należy niewątpliwie do starszych przemysłów tardenoaskich t. zw. bastardowych.

Publikowany w niniejszem materjał krzemienny zebrany został w dniu 8 lipca 1936 r. i jest własnością autora.

Zgierz, sierpień 1936 r.

Ryc. 50. Ciołki, pow. brzeziński. Planik stanowiska wydmowego nr. 1. — Fig. 50. Ciołki, arrondt. de Brzeziny. Plan de la station sur dune nr. I.

[2]) Na stanowisku wydmowem w Placydowie I. pow. łódzki, wyodrębniono dość bogate gniazdo wyrobów typowych tardenoaskich bez towarzystwa obcych przemysłowo i wiekiem wyrobów kulturowych.

Zawartość stanowiska znajduje się w zbiorze W. Kasińskiego w Muzeum Etnograficznem w Łodzi.

[3]) Zygmunt Szmit. Badania osadnictwa epoki kamiennej na Podlasiu. Tab. 1—27, 42—43 i 47—52. Wiad. Archeol. X. 1929.

[4]) Zygmunt Szmit. Badania. Tab. VI.

[5]) Józef Kostrzewski. Quelques observations sur le Tardenoisien en Grande Pologne. XV. Congrès International d'Anthropologie & d'Archéologie Préhistorique. Paris 20—27 Septembre 1931. Extrait. Paris 1933 Fig. 1.

Objaśnienia do rysunków 1—46.

Surowce krzemienne: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 11, 16, 17, 18, 22, 23, 24, 27, 28, 35, 36, 41, 42, 43, 46. Narzędzia kamienne oznaczone temi numerami wykonane są z surowca narzutowego-bałtyckiego, 4, 8, 10, 13, 15, 20, 21, 25, 26, 31, 32, 33, 34, 37, 44, 45, wykonane są z krzemienia woskowo - czekoladowego (górno - astarckiego). Reszta z materjału nieznanego.

[6]) Konrad Jażdżewski. Nowe znaleziska w pow. rawickim. (Przegląd archeologiczny. III. ryc. VII. 1—23).

[7]) Leon Kozłowski. Epoka kamienna na wydmach wsch. części wyżyny Małopolskiej. Tab. IV. 3, 11.

[8]) Leon Kozłowski. Epoka kamienna na wydmach wsch. części wyżyny Małopolskiej. Tab. IV. 20, 16.

[9]) Lothar F. Zotz. Das Tardenoisien in Niederschlesien. Altschlesien. Tom. III. zeszyt 2—3. ryc. 4. i ryc. 3. Wrocław. 1931.